

GRØNT VEIKART for kunst- og kultursektoren

FORORD

Høsten 2016 utarbeidet regjeringens ekspertutvalg for Grønn konkurransekraft en overordnet strategi for å fremme grønn konkurransekraft frem mot 2030 og lavutslippssamfunnet i 2050. Strategien anbefaler 10 prinsipper for utforming av politikk, og i januar 2021 la klima- og miljøministeren frem sitt forslag til Klimaplan for Norge.

Strategien for grønn konkurransekraft igangsatte arbeidet med grønne veikart i flere store næringssektorer. At ulike næringer går sammen om å kartlegge og kutte i sitt klimaavtrykk og ressursforbruk, bidrar til at Norge kan nå målet om å kutte sine utslipp innen 2030 og på den måten bidra til Parisavtalen.

Etter et miljøseminar i regi av Norske konsertarrangører, Vinjerock

og Øyafestivalen – på Øya i 2019, besluttet flere organisasjoner innen kultursektoren å gjøre nettopp dette – utforme et grønt veikart for kunst- og kultursektoren.

I januar 2020 sparket man i gang arbeidet med å utvikle det grønne veikartet for kunst- og kultursektoren i Norge. I mars kom covid-19 for fullt og landet stengte ned, likevel fortsatte arbeidet med veikartet – om enn i andre former enn planlagt.

Ved hjelp av ulike typer innspillmøter, både fysiske og digitale, en omfattende spørreundersøkelse og et titalls dybdeintervjuer og -samtaler har vi kommet frem til konkrete områder hvor sektoren må ta grep og hvor myndighetene bør bistå.

Hvordan brukes dette veikartet? Kunst- og kultursektoren er bred og sammensatt. Den rommer både store og små virksomheter, kommersielle bedrifter og frivillige lag og organisasjoner. Den inkluderer enkeltutøvere, kulturarbeidere og kunstnere som gjennom sitt virke kan formidle og bidra til å sette dagsorden. Sektoren har behov for støtte fra myndighetene til innsikt, omstilling og utvikling.

For å ivareta spennet i behov i en slik variert sektor, har veikartet blitt utarbeidet som et overordnet strategidokument. Det er tenkt som en rettesnor; en veiviser til hvordan hver enkelt kan gjøre sektoren grønnere og mer bærekraftig. Veikartet er altså ikke en detaljert håndbok, men setter dagsorden med overordnede, anbefalte grep

for at hele sektoren skal lykkes med grønn omstilling.

Veikartet inneholder ti strakstiltak for organisasjoner og virksomheter, fem strakstiltak for kunstnere og kulturarbeidere og fem strakstiltak for myndighetene. Strakstiltakene er aktiviteter som raskt vil gi effektfulle endringer.

Vi håper veikartet gir inspirasjon til å tilpasse disse tiltakene til den enkelte kunstners, kulturarbeideres og virksomhets forhold og behov, og at veikartet gjør det enklere å lage en plan for det grønne skiftet.

INNHALDS- FORTEGNELSE

10 anbefalte strakstiltak for kunst- og kulturvirksomheter	04
5 anbefalte strakstiltak for kunstnere og kulturarbeidere	05
5 anbefalte strakstiltak til myndighetene	05
Innledning: Om veikartet	06
Grønt veikart – hva er det?	07
10 anbefalte strakstiltak for kunst- og kulturvirksomheter:	
Strategisk nivå	10
Praktisk nivå	13
5 strakstiltak for selvstendige kunstnere og kulturarbeidere	17
5 anbefalte strakstiltak til myndighetene	18
Veien videre – hva nå?	19
Ordliste	20
Kilder og verktøy	21
Bidragstypene	22

Hva bør virksomheter, organisasjoner og
prosjekter i kultursektoren gjøre?

STRATEGISK NIVÅ

01
**INNFØR
BÆREKRAFTSLEDELSE
OG -STYRING**

En eller flere personer får dedikert ansvar for, og nødvendige ressurser til, å arbeide med bærekraft i virksomheten.

02
**KARTLEGG
OMFANGET**

Hvilke bærekraftsområder er relevante å prioritere, og hvor må det gjøres tiltak for å nå mål man setter seg?

03
**VURDER
MILJØSERTIFISERING**

Få bedre system og måle-verktøy med miljøsertifisering.

04
**LAG EN
MILJØSTRATEGI MED
HANDLINGSPLAN**

Lag en dedikert strategi, eller inkluder målene for bærekraft i den overordnede strategien.

05
**INVOLVER AKTUELLE
INTERESSENER**

Definer hvem som kan medvirke og spille en rolle i omstillingen.

PRAKTISK NIVÅ

06
**GJØR BEVISSTE
INNKJØP**

Lag en tydelig rutine for å redusere ressursbruk og bremse forbruk.

07
**REDUSER OG
KILDESORTER AVFALL**

Reduser avfallet, kildesorter, lukk kretsløpet og tenk sirkulært.

08
**KUTT
TRANSPORTUTSLIPP**

Kutt utslipp knyttet til transport av ansatte, utøvere, publikum, varer og tjenester.

09
**VÆR BEVISST PÅ
ENERGIFORBRUKET**

Velg energi fra fornybare kilder og kutt i forbruket.

10
**LAG ET
KLIMAREGNSKAP**

Kartlegg virksomhetens utslippsmengde per år.

5

ANBEFALTE STRAKSTILTAK FOR
KUNSTNERE OG KULTURARBEIDERE

Hva bør kunstnere og kulturarbeidere
i sektoren gjøre?

- 01 **STILL GRØNNE KRAV
TIL OPPDRAGSGIVERE**
 For eksempel med en grønn kravliste i oppdragsavtale eller annet avtaleverk.
- 02 **OPPFORDRE OPPDRAGS-
TAKERE OG SAMARBEIDS-
PARTNERE TIL Å TA
BÆREKRAFTSANSVAR**
 Skap grønn bevisstgjøring i samarbeidet.
- 03 **TENK IGJENNOM
DITT EGET AVTRYKK**
 Lag enkelt klimaregnskap. Hvor mye slipper du ut i løpet av ett år?
- 04 **PRIORITER
EGNE TILTAK**
 Hvor mye kan du redusere ditt avtrykk? Hvor kan du bidra mest?
- 05 **OPPDATER DEG OG
DEL GODE IDEER MED ANDRE**
 Del på egen nettside, i sosiale medier, og snakk om dine grønne verdier i intervjuer.

5

ANBEFALTE STRAKSTILTAK
TIL MYNDIGHETENE

Hva bør myndighetene gjøre?

- 01 **LEGG FNs BÆREKRAFTS-
MÅL TIL GRUNN FOR ALL
KULTURPOLITIKK**
 En ambisiøs politikk som reflekterer Norges forpliktelser som FN-land.
- 02 **ETABLER ET RESSURSENTER
FOR BÆREKRAFT FOR KUNST-
OG KULTURSEKTOREN**
 Bedre og mer tilgjengelig kunnskap om miljø for sektoren.
- 03 **OPPRETT EN NASJONAL
TILSKUDDSORDNING
FOR BÆREKRAFTIG
OMSTILLING OG KLIMA-
OG MILJØTILTAK**
 Søkbare ordninger for grønn omstilling i sektoren.
- 04 **OPPRETT ET PROGRAM
FOR GRØNN INNOVASJON
I KUNST- OG
KULTURSEKTOREN**
 Et grønt innovasjons- og utviklingsprogram for nye og bedre løsninger i sektoren.
- 05 **SAMORDNE TILGJENGELIGE
OG SØKBARE MIDLER
FOR MILJØTILTAK PÅ
KOMMUNALT, REGIONALT
OG STATLIG NIVÅ**
 Samordne grønne tilskudd i en oversikt over ordninger lokalt, regionalt og nasjonalt.

INNLEDNING: OM VEIKARTET

Det er høy bevissthet om, og etterspørsel etter, bærekraftige og grønne tiltak i kultursektoren. Kunst- og kultursektoren ønsker samlende retningslinjer og verktøy for å øke farten på overgangen til grønn produksjon, drift og andre grønne løsninger.

En del av arbeidet har vært å samle inn empiri fra kulturfeltet som grunnlag for å utforme det grønne veikartet. Vi håper at flere gode eksempler på tiltak inspirerer og bidrar til å løfte feltet videre.

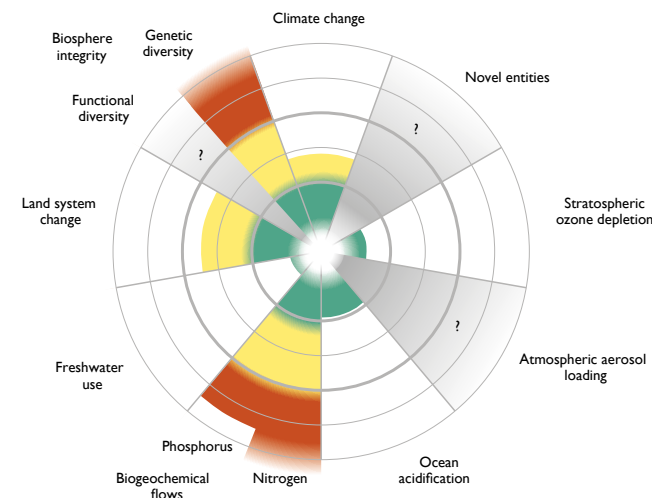
Sektoren ønsker selv å ta eierskap til det grønne skiftet og være med på å utvikle veikartet og

identifisere effektive tiltak og grep for mer bærekraftig drift. Gjennom tett dialog internt i sektoren blir det også lettere å samles om forslag til politiske tiltak og virkemidler der vi møter på regulatoriske hindringer.

Hvor skal vi?

Veikartet skal gi en overordnet retning for praktisk miljø- og bærekraftsarbeid i sektoren. Det er et mål at veikartet skal bidra til målbare reduksjoner i sektorens klimaavtrykk og konkret praksisendring hos virksomheter og enkeltaktører innen kunst- og kultursektoren.

PLANETENS TÅLEGRENSE

Stockholm Resilience Center

VEIKARTET SKAL:

01 KARTLEGGE STATUS FOR KLIMA- AVTRYKKET I KUNST- OG KULTURSEKTOREN

Da det mangler et generisk verktøy for å kartlegge utslippene i sektoren, og sektoren ikke rapporterer sine utslipp til SSB, er det komplisert å beregne sektorens samlede utslipp. Vi vet likevel at transport og forbruk er to områder med høyt avtrykk. Det er særlig kultursektorens rolle som påvirkningsagent at vi virkelig kan få til et grønt skifte i sektoren, med ringvirkninger i resten av samfunnet

02 SAMLE VERKTØY OG DANNE MÅL- SETTINGER FOR EN BÆREKRAFTIG KUNST- OG KULTURSEKTOR PÅ KORT OG LANG SIKT, OG KONKRETI- SERE HVORDAN SEKTOREN KAN BIDRA INN I DETTE ARBEIDET

Basert på funn og innspill har vi laget 15 konkrete straktiltak til virksomheter og enkeltpersoner, for å etablere en mer bærekraftig kunst- og kultursektor i Norge. Om vi skal gjennomføre disse felles, over- ordnede tiltakene, er det viktig at hver enkelt organisasjon, virksomhet og enkelt- person finner sine målsettinger og legger sine planer for relevante tiltak, på en måte som er tilpasset dem.

03 FORESLÅ POLITISKE TILTAK SOM BØR GJENNOMFØRES FOR Å GI EN MER BÆREKRAFTIG KUNST- OG KULTURSEKTOR OG ET MER BÆREKRAFTIG SAMFUNN

Basert på funn og innspill har vi satt opp en fempunkts liste til nasjonale, regionale og kommunale myndigheter, med forslag til politiske tiltak som virkelig setter miljø og bærekraft på agendaen. Dette vil gi arbeidet med det grønne skiftet i sektoren det løftet som trengs, og dermed også i samfunnet for øvrig.

GRØNT VEIKART – HVA ER DET?

I 2016 la regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft frem sin rapport. Ekspertutvalget utformet blant annet ti prinsipper for grønn konkurransekraft. I etterkant har flere bransjer og sektorer laget grønne veikart for å vise sine tiltak for grønnere sektorer. Grønn konkurransekraft handler om hvordan vi som nasjon kan nå FNs bærekraftsmål om å kutte utslipp innen 2030, og bli et lavutslippssamfunn innen 2050. Høsten 2019 bestemte kultursektoren seg for å følge opp med sitt grønne veikart. Veikartet ble lansert i mars 2021.

Man kan tenke at kunst- og kultursektoren ikke har et stort avtrykk sammenlignet med andre næringer i Norge. Dette vet vi fremdeles for lite om, men observerer at produksjon og formidling av kultur kan være energi- og transportkrevende, så vel som konsumdrivende. Her trengs nasjonal kartlegging, økt innsikt og kompetanse for å utvikle konstruktive tiltak.

Kunst- og kultursektoren når ut til de aller fleste i landet vårt. Sektoren har et bredt spekter av

muligheter for å iverksette tiltak i egen drift, men også et ansvar for å følge FNs arbeidsplan for å nå bærekraftsmålene i 2030.

I arbeidet med kunst- og kultursektorens grønne veikart har vi valgt FNs bærekraftsmål som rettesnor i arbeidet. De 17 målene, med 169 delmål, setter flere viktige områder på dagsorden.

FAKTA

Prinsipper for utforming av politikk som skal sørge for grønn konkurransekraft:

- Forurenser skal betale.
- Utslipp og andre eksternaliteter skal prises.
- Det vi vil ha mindre av, skal skattes mer. Det vi vil ha mer av, skal skattes mindre.
- Det skal legges til rette for at forbrukere kan foreta informerte beslutninger.
- Offentlige anskaffelser skal være grønne.
- Planlegging og investeringer skal ta utgangspunkt i målet om å bli et lavutslippssamfunn i 2050.
- Livssyklusperspektivet skal legges til grunn for offentlige investeringer og anskaffelser.
- Nye lovforslag skal inkludere en vurdering av CO₂-effekter der det er relevant.
- Grønn konkurransekraft skal bygges på velfungerende markeder.
- Det skal rapporteres på det vi vil oppnå og det vi vil unngå.

Kilde: Klima- og miljødepartementet.

Vi har særlig sett på følgende mål når vi har kartlagt relevante forbedringer, samlet eksempler og sett på hva som gjøres i sektoren, for å komme frem til strakstiltakene for virksomheter, utøvende kunstnere og myndighetene:

Bygge solid infrastruktur og fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og innovasjon.

Les mer om mål 9 og delmål.

Gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige.

Les mer om mål 11 og delmål.

Sikre bærekraftig forbruks- og produksjonsmønstre.

Les mer om mål 12 og delmål.

Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem.

Les mer om mål 13 og delmål.

Styrke virkemidlene som trengs for å gjennomføre arbeidet, og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling.

Les mer om mål 17 og delmål.

FAKTA

Bærekraftsmålene er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Dette er et arbeid kunst- og kultursektoren både kan og må bidra til. Les mer om bærekraftsmålene her.

2030-agendaen med bærekraftsmålene utgjør den politiske overbygningen for regjeringens arbeid nasjonalt og internasjonalt.

I 2015 ble 2030-agendaen med de 17 bærekraftsmålene og 169 delmål vedtatt av alle FNs medlemsland. Bærekraftsmålene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. Et sentralt prinsipp i 2030-agendaen er at ingen skal utelates. De mest sårbare og marginaliserte menneskene og gruppene

i verden skal inkluderes i utviklingen. Bærekraftsmålene krever felles innsats fra myndigheter, sivilsamfunn, privat sektor og akademia i alle land.

Erklæringen *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* utgjør sammen med Addis Abeba Action Agenda og Parisavtalen et rammeverk for internasjonalt samarbeid for bærekraftig utvikling.

Regjeringen i Norge har bestemt at bærekraftsmålene utgjør det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største nasjonale og globale utfordringer. Regjeringens utviklingspolitiske prioriteringer er godt forankret i 2030-agendaen. Gjennom årsrapporten *One Year Closer* rapporterer Norge på sin måloppnåelse overfor FN og internasjonale partnere.

CASE

Tordenfilm, endringsmulighet i historiefremføring

– Tordenfilm er opptatt av kulturfeltets endringsmulighet når det kommer til å skape fortellinger og opplevelser. Andre bransjer som bygg- og varehandelen kan ikke by på dette – vi driver med historiefremføring.

Valget av historien vi forteller er det viktigste virkemidlet vi har, og som kan føre til store miljøendringer.

Dette kan samtidig ikke kvantifiseres. Kalkulatorer kan ikke telle hva det betyr å fortelle en historie fremfor en annen. Men hva vi som filmselskap velger som repertoar og fortellinger, har også konsekvenser for miljø og klimaet.

– Bærekraftsmålene er også med i vårt arbeid, og ikke bare punkt 12 – ansvarlig forbruk og produksjon. Vi er opptatt av sammenhengen i målene og en generell bevissthet på bærekraft. Vi har også

med oss mål 4 – god utdanning, 5 – likestilling, 10 – mindre ulikhet og 16 – fred og rettferdighet. Vår bransje må bli målt på alle valgene vi tar. Ikke bare hvor kult det ser ut.

– På et praktisk nivå handler det for oss om å ta en rekke beslutninger på forhånd. Samt å velge det man er miljøkomfortabel med. Både med tanke på innholdsvalg og tematikk, men også tekniske og kreative løsninger.

– Filmbransjen har blitt svært internasjonalisert, med forventninger om finansiering som krever internasjonal filming. Corona-pandemien har derfor satt miljøsituasjonen på spissen, da det ikke har vært mulig å reise.

Før har man måttet reise ut av landet – selv for å lage film om og med norsk kultur og natur. Nå tenker vi: «Vi skal ikke reise».

CASE

Museer og bærekraftsmålene; en felles, internasjonal handlingsplan

Museet er ikke bare en sentral kulturinstitusjon i samfunnet, men også en lokal møteplass, og arena for kulturutveksling, dialog og utdanning. Museene har derfor en særskilt mulighet til å formidle sammenhengen mellom natur- og kulturarv, hvordan klimaendringene påvirker oss, og hvilket ansvar enkeltmennesket har. Slik spiller museer en nøkkelrolle i agenda 2030 og bærekraftsmålene.

Dersom du eller din virksomhet ønsker å fordype dere i bærekraftsmålene og hvordan de kan jobbes med i en kulturvirksomhet,

er museenes miljøguide *Museums and the sustainable development goals* (2019) et grundig, lærerikt og nyttig verktøy. Guiden fastslår blant annet at FNs bærekraftsmål er «den mest ambisiøse, verdensomspennende handlingsplanen noensinne». Den poengterer videre at bærekraftsmålene handler om sammenhengen mellom menneskerettigheter og klimarettigheter. Og visste du at deltakelse i kulturlivet for alle i seg selv er en menneskerettighet? Eller at urfolk har en egen menneskerettsdeklarasjon, og er en av flere grupper som er spesielt utsatt av klimaendringene vi står ovenfor?

CASE

Grønn kultur og samfunnsansvar: NRKs miljøstrategi

– Klimaendringene er en av de største utfordringene verden står overfor i dag. For NRK som allmennkringkaster er det derfor en viktig del av vårt oppdrag å dekke hvordan borgere, myndigheter og samfunn nasjonalt og internasjonalt håndterer utfordringene. NRK skal bidra til at alle i Norge kan delta i klimadiskusjoner og gjøre gode valg, og på den måten styrke og utvikle demokratiet.

– NRK hadde også et behov for en helhetlig tilnærming til klima- og miljøarbeidet innad i organisasjonen. Høsten 2019 utformet vi derfor en grønn strategi basert på en kartlegging av NRKs faktiske fotavtrykk i 2018. Den overordnede ambisjonen er at «vi tar miljøhensyn i alle beslutninger».

– Koronapandemien preget alle NRKs produksjoner fra februar 2020. Miljøvennlig catering og andre konkrete tiltak har vært utfordrende på grunn av smittevern hensyn. Men, situasjonen hjelper oss til å tenke annerledes om for eksempel reiser og ny teknologi.

I så måte kan det bli en positivt effekt av korona – gjennom de erfaringene vi nå gjør oss, og en økt bevissthet om hva det er verdt å ta vare på i framtiden.

Dette gjør vi:

Grønn kultur: Vi tenker grønt i alt vi gjør.

Ressurseffektiv: Vi gjenbraker mer og kaster mindre.

Klimavennlig: Vi gjør vårt for å begrense global oppvarming.

Slik samarbeider vi:

Deling: Vi lærer av de beste, og deler det vi kan.

Produksjon: Vi gjenbraker mer, og kaster mindre.

Leverandører: Vi stimulerer til produksjon av grønne varer og tjenester.

10

ANBEFALTE STRAKSTILTAK FOR KUNST- OG KULTURVIRKSOMHETER

Hva bør virksomheter, organisasjoner og prosjekter i kultursektoren gjøre?

STRATEGISK NIVÅ

Vi har anerkjent problemstillingen og stilt oss bak regjeringens mål om å nå bærekraftsmålene innen 2030. Hvor begynner vi?

01 INNFØR BÆREKRAFTSLEDELSE OG -STYRING

– en eller flere personer får dedikert ansvar for, og nødvendige ressurser til, å arbeide med bærekraft i virksomheten.

Stor eller liten organisasjon eller virksomhet, frivillig eller profesjonell: Noen må få ansvaret for at temaet settes på dagsordenen, ellers blir det raskt slik at arbeidet ikke gjøres.

- **Gi noen ansvaret** – velg en miljø-/bærekraftsansvarlig som får et tydelig mandat. Personen kan gjerne ha andre ansvarsområder også.
- **Forankre i ledelsen** – for at grønn endring skal skje, må arbeidet forankres i styre så vel som i daglig ledelse.
- **Forankre i organisasjonen** – hele organisasjonen bør involveres, og alle bør få egne målområder hvor de selv kan påvirke relevante tiltak.
- **Tilgjengeliggjøre nok ressurser** – den som får ansvaret må få nok tid og ressurser til å gjøre arbeidet. Det kan i større virksomheter også være en god idé med en miljøgruppe med flere fagfelt i organisasjonen involvert. Også for frivillige organisasjoner kan dette være en god løsning for å dele på ansvaret.
- **Definer omfanget** – ulike virksomheter har ulikt behov og ulike muligheter til å sette av tid og dedikere andre typer ressurser til arbeidet. Finn et fornuftig ambisjonsnivå.

02 KARTLEGG OMFANGET

– hvilke bærekraftsområder er relevante å prioritere, og hvor må det gjøres tiltak for å nå mål man setter seg?

Bærekraftsarbeid kan oppleves som omfattende. Ved å kartlegge hvilke områder i virksomheten som er mest relevante å ta tak i, kan man enklere prioritere områder og oppgaver og lage en fremdriftsplan.

Når man har kartlagt områder, kan man samtidig måle miljøbelastningen virksomheten har, og på den måten dokumentere utgangspunktet for prioriteringslisten.

Når beslutningene tas på bakgrunn av fakta, er det enklere å velge de områdene som virkelig monner, man får bedre kontroll og større effekt av tiltakene.

Alt som påvirker virksomhetens miljøbelastning og klimagassutslipp, bør kartlegges. Områder med høy miljøbelastning er gjerne:

- innkjøp
- energiforbruk
- avfall
- transport

Å bruke FNs bærekraftsmål som veileder kan være til hjelp for å prioritere. Vi har også laget en enkel sjekkliste du kan ta i bruk.

Miljøpolitikk for xxxxx

Omfang Hva skal inkluderes her? For eksempel: alle egne aktiviteter
Overordnet visjon/mål/budskap

BÆREKRAFTSMÅL/MÅLOMRÅDE	BESKRIVELSE AV MÅL	TILTAK	KPI	ANSVARLIG	FRIST
For eksempel:					
12. Ansvarlig forbruk og produksjon					
17. Samarbeid for å nå målene					
Annet (for eksempel)					
Innkjøp	Redusere engangsartikler				
Avfall	Redusere mengde restavfall	Tydlig merket kildesortering.	Redusert avfallskostnad		
Energi	Redusere energibruk med 15 %				
Transport					
Kommunikasjon					
Kan være flere tiltak under hvert mål					

03 VURDER MILJØSERTIFISERING

– få bedre system og måleverktøy med miljøsertifisering.

En god måte å holde orden på virksomhetens miljøarbeid, er å vurdere en type miljøsertifisering. Dette hjelper deg med å kartlegge hvordan virksomheten presterer og hvor avtrykket er størst. I tillegg får man en uavhengig, tredjeparts vurdering av miljøtiltakene, noe som forsikrer omverdenen om at miljøarbeidet tas seriøst. Ved siden av har vi nevnt eksisterende miljøsertifiseringer relevante for kunst- og kultursektoren i Norge.

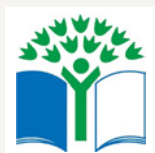
Miljøsertifisering betyr at virksomheter følger definerte standarder for miljøstyringen i virksomheten. Sertifiseringene gis for en begrenset tidsperiode før re-sertifisering må til.

ECO MANAGEMENT AND AUDIT SCHEME

EMAS er EUs godkjenning av miljøprestasjoner, innført i Norge via forurensningsloven. Det er per i dag få norske sertifiseringsfirma som kan sertifisere etter denne ordningen.

Mer informasjon finner dere på www.emas.eu

FEE/GRØNT FLAGG

Grønt flagg administreres av FEE Norway (Foundation for Environmental Education). Sertifikatet gjelder kun for ett år. FEE Norway tilbyr internasjonale ordninger for miljøsertifisering. Stiftelsen arbeider for bærekraftig utvikling med fokus på miljøopplæring og -informasjon. Ordningen omfatter både obligatoriske og frivillige krav innen internt miljøarbeid, markedsføring, avfall og renhold, hygiene, innkjøp, transport og energi.

Mer informasjon finner dere på www.fee.no

ISO 20121 OG ISO 14001

ISO 20121 beskriver ledelsessystemer for bærekraftige arrangementer og hvilke elementer som må være på plass for at bedriften skal kunne øke sitt samfunnsansvar og redusere sitt miljømessige fotavtrykk. ISO 14001 er en standard for et miljøstyringssystem. Systemet spesifiserer krav til blant annet miljøpolitikk.

Mer informasjon finner dere på www.standard.no

MILJØFYRTÅRN

Miljøfyrtårn tilbyr sertifisering av hele virksomheten, med over 70 bransjekrav for både kontor, organisasjon, konferanse, scenekunst og arrangementer. Sertifikatet gjelder i tre år. Miljøfyrtårn er en nasjonal sertifiseringsordning; et enkelt program for miljøledelse og miljøoppfølging. Miljøfyrtårn har to rekker med kriterier: Generelle kriterier som inkluderer pålagte lover og forskrifter, og spesifikke kriterier tilpasset hver bransje. Kriteriene omfatter arbeidsmiljø, innkjøp og materialbruk, avfall, transport, energi, utslipp og estetikk.

Mer informasjon finner dere på www.miljofyrtarn.no

MILJØMERKER

Tredjeparts miljømerker hjelper deg å navigere blant produkter og å ta gode miljøvalg. Et miljømerke er et produktmerke basert på produktets miljøpåvirkning gjennom hele livssyklusen. Miljømerker gis til varer, tjenester og prosesser.

Å velge Svanemerket, Debio eller Fairtrade sørger for at det også er tredjeparts verifisering for merkene og sertifikatene godkjennes.

Les mer om merker her: framtiden.no/merkeguiden

04 LAG EN MILJØSTRATEGI MED HANDLINGSPLAN – lag

en dedikert strategi eller inkluder målene for bærekraft i den overordnede strategien.

En miljøstrategi med handlingsplan er uansett størrelse på virksomheten et svært godt verktøy. Alle miljøsertifiseringer inneholder krav om å utforme en strategi eller plan, men dersom det av ulike årsaker blir for omfattende med en hel sertifisering, er en miljøstrategi med handlingsplan en god start.

En god miljøstrategi og handlingsplan, bør inneholde en omfangsbeskrivelse, en overordnet visjon, et formål og mål for de områdene hvor dere ønsker å gjøre endring. Dette kan være innen innkjøp og forbruk, avfall, transport, energi, eller annet. Bruk gjerne de ti strakstiltakene for virksomheter eller bærekraftsmålene som rettesnor.

05 INVOLVER AKTUELLE INTERESSENER – definer

hvem som kan medvirke og spille en rolle i omstillingen.

For å få til grønn endring, bør relevante interessenter fra topp til bunn i organisasjonen involveres i arbeidet. På den måten får alle i hele organisasjonen et eierskap til arbeidet. Definér også hvem som må involveres utenfor organisasjonen for at dere skal lykkes. Dette kan handle om interessenter som samarbeidspartnere, leverandører, ansatte, utøvere og besøkende.

Disse gruppene vil ha ulikt behov for involvering, og det kan være en god idé å tilpasse informasjonen, kanaler for informasjon og måter å involvere på ut ifra hva slags rolle og forhold de har til virksomheten.

CASE

Miljøledelse i kulturorganisasjoner/arrangement: by:Larm

– Vi i by:Larm er bevisst på vår posisjon. Vi har et innovativt publikum, vi kan nå frem til kulturbransjen, og vi kan stille krav til samarbeidspartnere. Vi har årlig miljø som et sentralt tema under konferansen, og bruker festivalen som arena for å teste nye løsninger. Eksempelvis hadde vi i 2020 et pilotprosjekt hvor vi tilbød et antall danske artister høyere honorar for å velge mer miljøvennlige reiser enn fly. Alle som deltok valgte tog eller bil.

– Det viktigste vi har gjort, er å sette av tid og ressurser til å jobbe med miljø og bærekraft over lengre tid. Det tar tid å bygge opp kunnskap og engasjement blant medarbeidere

og samarbeidspartnere. Fra å lage miljøpolitikk til å ha egen miljøansvarlig, få det inn i strategien, ha egne møter og miljøprosjekter. Summen av dette har gjort at vi i dag har kommet til at miljø er en likestilt faktor med pris og kvalitet i alle avgjørelser. Det er også viktig å jobbe innovativt med miljø for å holde mennesker engasjerte i arbeidet.

– Å redusere miljøavtrykket er ikke bare nødvendig for å redde planeten vår; det kan også spare penger og være gøy å jobbe med!

Kilde: Spørreundersøkelse Grønt Veikart

PRAKTISK NIVÅ

Hvilke praktiske områder i din virksomhet trenger grønnere tiltak?

.....

06 GJØR BEVISSTE INNKJØP

– lag en tydelig rutine for å redusere ressursbruk og bremse forbruk.

Gode innkjøpsrutiner er god økonomi, er bra for miljøet og kan samtidig sørge for etisk riktig handel. Når man kjøper inn en vare eller tjeneste, påvirker man samtidig bærekraftig forvaltning av jordas ressurser, forbruk av energi, utslipp av kjemikalier, transport og også avfallsproduksjon.

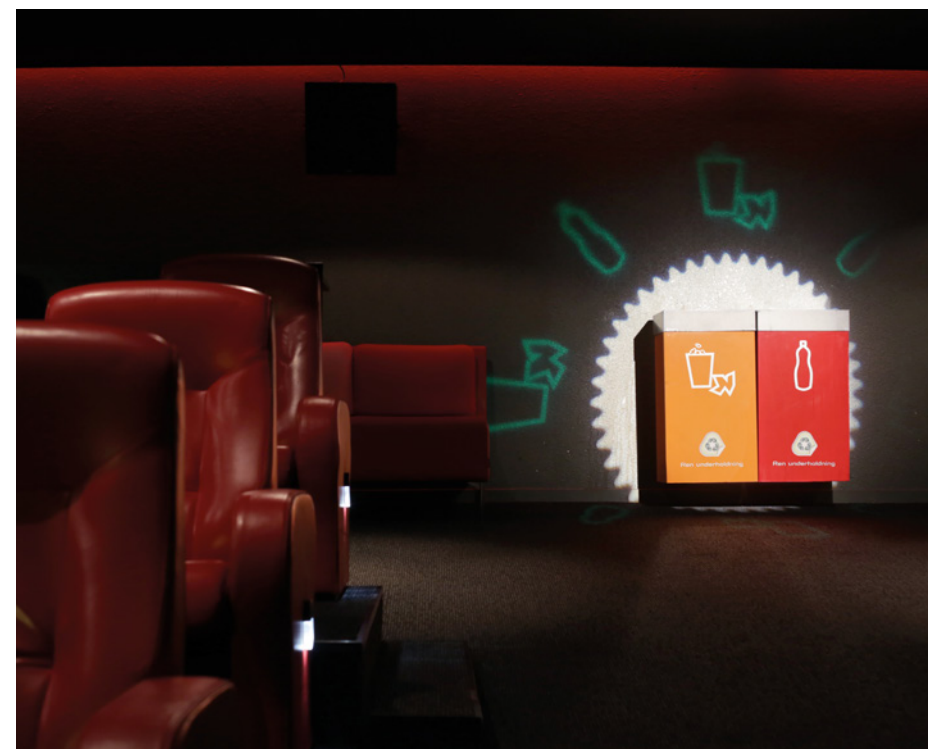
Gode innkjøpsrutiner handler om at:

- det vurderes om det er nødvendig å kjøpe noe i det hele tatt.
- det vurderes gjenbruk der det er mulig, for eksempel ved å kjøpe brukt eller gjenbruk av rekvisitter. Tenk sirkulært.
- det ikke kjøpes mer enn nødvendig.
- riktig produkt blir kjøpt inn, og med lang levetid.
- virksomheten har bedre økonomistyring.

Start med å kartlegge dagens situasjon:

- Hvilke rutiner og instruksjoner eksisterer for innkjøp?
- Har dere en innkjøpsansvarlig, eller er innkjøpene spredt hos mange personer? Hvordan velges leverandørene?
- Finnes det standardiserte maler for forespørsel og kontrakter i virksomheten?
- Stiller dere miljøkrav, eventuelt hvilke?

I en hektisk hverdag fører raske beslutninger og uplanlagte kjøp til at man gjerne hopper over disse kvalitetssikringene, derfor må ledelsen regne med at det koster litt mer tid for administrasjonen å sikre miljøvennlige innkjøp og sette tiltakene ut i praksis.

CASE

Innkjøpsstrategi for å minimere avfall og energibruk: Trondheim Kino

– Trondheim Kinos eier, Trondheim kommune, var blant foregangskommunene når det gjelder å miljøsertifisere seg. Dette medførte at kinoen først ble oppfordret til å ISO-sertifisere seg, og i 2011 ble den første Miljøfyrtårn-sertifiserte kinoen i landet.

– Hele kinobransjen har gått over fra dispenser-drikke til resirkulerbare flasker, selv om det var bedre inntjening med dispenser. Det var enighet i bransjen om at drikke på flaske var bedre for vår avfallsmengde, og at søl etter dispenserdrikke medførte ekstra-

arbeid med vasking av seter, gulv og tepper. Publikum møter vår miljøatsing først og fremst gjennom oppfordringer til å sortere avfall gjennom våre miljøfilmer, og ved hjelp av belysning av avfallsfasiliteter ved filmenes avslutning.

– På Trondheim Kino har vi videre gjort flere gode investeringer i moderne ventilasjonsutstyr, som har redusert energibruken betydelig. Slike tiltak kan gjerne spare inn kostnaden på 3–5 år og er derfor gode prioriteringer, både for miljøet og kinoens økonomi.

FAKTA

Hva skal til for at dere skal bli helt avfallsfrie?

I Nederland har blant annet festivalen DGTL arbeidet for helt å unngå å produsere avfall.

www.metabolic.nl/projects/dgtl-zero-waste-strategy/

07 REDUSER OG KILDESORTER AVFALL – reduser avfallet, kilde-sorter, lukk kretsløpet og tenk sirkulært.

For de fleste virksomheter er det viktig å:

- ha en god plan for å håndtere avfall og unngå forsøpling.
- kartlegge hvor avfallet oppstår. Ved god innsikt kan (rest)avfallet ofte unngås helt og holdent.

De gjeldende (lokale) regler for sortering, innsamling og henting må være kjent – dette varierer en del i Norge – slik at man kan sørge for gjenbruk og kildesortering. Det enkleste er å kontakte det lokale renovasjonsselskapet eller en avfallsoperatør.

I 2020 ble nasjonal merkeordning innført for avfall i Norge. Sørg for å hente og oppdatere symboler for merking av avfall på avfallsstasjoner og der det er relevant i egen virksomhet.

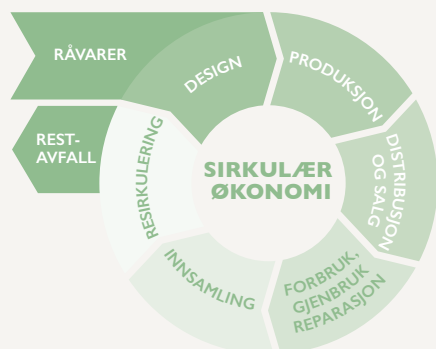
Sjekkliste

- Reduser – produsere mindre avfall, for eksempel med unødig papirbruk.
- Mer gjenbruk av produkter og råvarer.
- Sorter mer og bedre.

Følgende må kartlegges for å få en mer helhetlig avfallshåndtering:

- Hvor i virksomheten produseres det avfall og hvilke avfallstyper er det? For eksempel: hva slags emballasje velges til mat og drikke?
- Hvilke mengder representerer de ulike avfallsfraksjonene hver for seg?
- Kjøpes det avfall i form av emballasje og kortvarige/unødvendige innkjøp?
- Hva koster det å levere de ulike avfallsfraksjonene?
- Hvor samles og sorteres avfallet?
- Hvem skal ha ansvar for tømning og sortering av avfallet?

Tenk sirkulært. Hvordan kan du sørge for å unngå restavfall? Ditt avfall kan være råvarer for andre.

CASE

Sirkulærmodell og gjenbruk: Kloden

– Ved oppstarten av et nytt teater, ble det klart at vi hadde behov for en strategi som integrerte klima og miljø i hele virksomheten. Prinsipper fra sirkulærøkonomien om å forsøke å la ressurser forbli i økonomien så lenge som mulig, ble hensyntatt. Så i etableringen av Kloden har vi lagt vekt på klimavennlige løsninger og gjenbruk. Vi har eksempelvis anskaffet et brukt publikumsamfi, og alle VVS-løsninger er gjenbrukt.

– Vi samarbeidet med firmaet Resirqel om gjenbruk av byggevarer. Resirqels forretningsidé innebærer å gjøre slutt på sløsing med bygge-materialer og sikre framtidens ressurser.

– Vi jobbet sammen om å finne et velegnet brukt ventilasjonssystem og brukte bærebjelker, men med begrenset tid til rådighet kom vi til kort med å finne passende deler i riktige dimensjoner.

– Å finne brukte bygningsdeler krever samtidig mer tid og planlegging enn å kjøpe nytt. Men ønsket om å gjenbruke så mye bygningsmaterialer som mulig, viste seg å være vanskelig i praksis, og gjorde det også i noen tilfeller vanskelig å møte krav i gjeldende forskrifter. Sistnevnte var eksempelvis årsak til at vi ikke kunne benytte brukt Rockwool til isolasjon.

– Vi ønsker at kulturlivet skal underordnes sunne økologiske prinsipper og bidra til miljøvennlige tiltak både lokalt og globalt. Vi mener kultursektoren kan bidra til livskraftige lokalsamfunn.

Kunst -og kulturproduksjon bør i hovedsak være basert på lokale ressurser og gjenbruk – det er en forutsetning for å nå målet om en mer miljøvennlig kulturbransje.

08 KUTT TRANSPORTUTSLIPP

– kutt utslipp knyttet til transport av ansatte, utøvere, publikum, varer og tjenester.

Personer og varer skal flyttes på. Publikum skal reise til og fra virksomheten, og eksterne aktører skal levere varer og tjenester. Transport er åpenbart nødvendig for å drifte en virksomhet. Ved å planlegge godt kan man både vurdere om transport er nødvendig, og legge forholdene til rette for nullutslippstransport som tog, eltransport, sykkelbud og lignende.

Her følger noen råd om hva dere bør tenke på under planlegging og gjennomføring:

- Er transport med bil nødvendig? Forsøk å koordinere slik at flere er med i samme bil. Samkjøring kan dessuten være et fint sosialt tiltak.
- Etterspør grønn leveranse fra leverandører.
- Samle bestillinger for å unngå unødvendig transport.
- Er leverandørene i samme område, kan du oppfordre til samleveranse.
- Frivillige, ansatte og besøkende bør bli informert om, og oppfordret til, å benytte kollektivtrafikk, gå, sykle – eller samkjøre.
- Planlegg tjenestereiser og transport av utøvende kunstnere, samt turné på en god måte. Music Norways turnéguide et et godt eksempel.

09 VÆR BEVISST PÅ ENERGIFORBRUKET

– sørg for energi fra fornybare kilder, og kutt forbruket.

I Norge står bygninger for ca. 40 prosent av det samlede energiforbruket. Spørreundersøkelsen vi gjennomførte i forbindelse med dette veikartet, viser at de fleste ikke vet hvor mye strøm de forbraker.

Alle næringsbygg skal ha et energimerke – dette finner du ved å legge inn adressen på Enovas side www.energimerking.no

På Enovas sider ser du også hva en profesjonell ENØK-sjekk av bygget beskriver av tiltak. Dette kan være relevant å sette seg inn i selv om du kun er leietaker og ikke byggeier. Slik avdekker du hvilke tiltak som er fornuftige å gjennomføre for å redusere energiforbruket.

Noen tips til energiltak i bygninger:

- Sjekk energiforbruket regelmessig. Dette sendes automatisk til strømselskapet, men ved å følge med kan du raskt avdekke eventuelle avvik og feil.
- Ha en jevnlig gjennomgang for å finne unødvendig bruk av energi.
- Vurder mulighet for automatisk belysning, for eksempel tidsstyring, lysdempere, lys- eller bevegelsesfølere. Det finnes systemer som kan brukes både innendørs og utendørs.
- Bruk sparepærer og LED der det er hensiktsmessig, både på scene og ellers.
- Legg vekt på energieffektivitet ved innkjøp av nytt teknisk utstyr.
- Bruk nattsenkning, eller skru ned ovner/innetemperatur når lokalene ikke er i bruk.
- Sjekk og monter tetningslister til dører og vinduer, og i kjølerom, fryserom og varmeskap.
- Slå av alle lys når dere forlater et rom.
- Etterspør grønn strøm hos energileverandør (opprinnelsesgaranti).
- Bruke lokal strøm i stedet for aggregat. Feks ved filminnspillinger og utendørsarrangement kan det både være lønnsomt og grønt å inngå en tidsbegrenset avtale med strømleverandør.

Et europeisk forskningsprosjekt, EE Music, avdekket i 2015 at ca. 20–40 prosent av strømforbruket kan kuttes i kulturbygg kun ved hjelp av bevisstgjøring av de ansatte. Bevisst drift av bygg og scene, som kontrollert styring av kjøling og ventilasjon, samt tiltak på scenen, som mer bruk av LED-lys, viste seg å ha stor påvirkning på energiforbruket.

10 LAG ET KLIMAREGNSKAP

– finn ut hvor mye dere slipper ut per år.

Som virksomhet kan dere ta et ansvar for å redusere egne klimautslipp og oppfordre interessenter til å gjøre det samme. I Paris-avtalen har Norge forpliktet seg til å kutte 50 prosent utslipp av CO₂e innen 2030. EUs Green Deal går lengre og legger opp til et kutt på 55 prosent innen 2030.

For å kunne redusere virksomhetens klimagassutslipp, må du først vite hva din egen virksomhet slipper ut.

De viktigste kildene til utslipp er transport (f.eks. jobbreiser med bil, buss, fly, varetransport, publikumsreiser), energi fra ikke-fornybare kilder (f.eks. oljefyr til varme/kulde, fjernvarme, aggregat) og avfall (f.eks. restavfall og annet som forbrennes).

Produkter har selvsagt også et avtrykk, hvor materialvalg, produksjonsmetode og transportmetode kan gi store utslag. Dette kan være vanskelig å kartlegge helt tilbake til første ledd i næringskjeden. Å velge «hel-lokale» produkter vil ide fleste tilfeller være bra for klimaet.

For å kartlegge klimagassutslippene kan du gjøre følgende:

- Bli miljøsertifisert. Miljøfyrtårn regner automatisk ut ditt klimaavtrykk i klima- og miljørapporten basert på tall du rapporterer innen avfall, transport og energi.
- Film-, serie- eller tv-produsent? Bruk verktøyet til Green Producers Club.
- Noen strømselskap har eget klimaregnskapsverktøy.
- På NRK sine sider kan du regne ut ditt eget avtrykk her.

- Gå gjennom regnskapet for å regne ut klimagassutslipp knyttet til egne flyreiser eller bruk av bil (bensin-/dieselforbruk). Mange leverandører rapporterer også med CO₂-tall. På icao.com kan du selv beregne utslippene fra dine flyreiser.

Ved å sette opp en egen klimaplan basert på klimaregnskapet, kan du lettere ta tak og planlegge for å unngå utslipp. Nå man ser hvor utslippene oppstår, er det enklere å sette i verk tiltak som kan redusere disse utslippene.

FAKTA

Statistikk over klimagassutslipp og mål for utslippsreduksjoner omfatter i tillegg til karbondioksid (CO₂) som regel også gasser som metan (CH₄), lystgass (N₂O) og fluorgasser (HFK, PFK og SF₆). Alle disse gassene bidrar til klimaendringer, men har svært forskjellig oppvarmingseffekt og levetid i atmosfæren. For å kunne sammenligne dem, regnes de om til CO₂-verdier. Mengdene kalles CO₂-ekvivalenter. Alle utslipp kan da sammenlignes direkte fordi de får samme enhet.

Kilde: SNL

PILOT

Klimakalkulator i produksjon: Babusjka Film/Green Producers Club

«Kulturfeltet har en særskilt mulighet i det grønne skiftet. Vi er kreative og vant til å snu oss raskt.»

–Vi savnet et sted å gå til for råd og tips til å enkelt redusere avtrykket i vårt virke. Da det ikke fantes noe sted, bestemte vi oss for å gjøre det selv. Vi analyserte en typisk produksjon fra A–Å og laget en tiltaks-/sjekklister vi aktet å etterfølge. Etter noen produksjoner fant vi ut at vi trengte en form for verifisering, vi ville være trygge på at det vi gjorde var bærekraftig og kunne formidles videre. Vi fikk innspill fra Regnskogfondet, bærekraftskonsulenter og kvoteformidleren Choosoo. Choosoo hjalp oss å sette opp en egen klimakalkulator. Etter hvert

utviklet vi en webside, så tiltakslisten kunne bli tilgjengelig for flere. Vi gikk sammen med kolleger i Bacon, Pravda, _Dept og dannet Green Producers Club. Dette initiativet lanserte vi høsten 2019, og vi teller nå nesten 30 medlemmer i Norge og Danmark, og over 110 gjennomførte grønne produksjoner.

– Babusjka har fått midler fra Forskningsrådet til å lage tilsvarende verktøy for andre segmenter i kulturbransjen, i et pilotprosjekt. Med oss har vi Den Norske Opera & Ballett, Strix og Øyafestivalen. Vi har også med oss Cicero senter for klimaforskning til å beregne avtrykket og tiltakene vi implementerer i en produksjon. Det er helt avgjørende at verktøyet er pålitelig, verifiserbart og kunnskapsbasert.

5

STRAKSTILTAK FOR SELVSTENDIGE KUNST- OG KULTURARBEIDERE

Hva bør kunstnere og kulturarbeidere i kultursektoren gjøre?

01 STILL GRØNNE KRAV TIL OPPDRAGSGIVERE – for eksempel med en grønn kravliste.

Som oppdragstaker kan du gjerne stille krav til din oppdragsgiver. Ved å anbefale tiltak ved oppdragsinnngåelse blir bærekraft tidlig et tema.

Vurdér gjerne forhold som:

- Har oppdragsgiver noen klima- eller miljøplan?
- Er det nødvendig å kjøpe inn nye rekvisitter, kostymer, produksjonsutstyr, eller kan man kjøpe brukt, gjenbruke eller leie?
- Begrenser opphavsrett på verket, f.eks. kulisser, muligheten for gjenbruk? Hva kan du gjøre for å tilpasse forholdene slik at gjenbruk er enklere?
- Kan unødvendig kopiering av manus, produksjonsplaner og lignende unngås?
- Kan du be om grønn catering, eller sørge for mer etiske innkjøp?
- Legges det opp til kildesortering av avfallet?

02 OPPFORDRE OPPDRAGSTAKERE OG SAMARBEIDSPARTNERE TIL Å TA BÆREKRAFTSANSVAR – grønn bevisstgjøring i samarbeidet.

I flere prosjekter har du selv mulighet til å stille krav til oppdragstakere og samarbeidspartnere. Tenk på bevisstgjøring knyttet til:

- **innkjøp** – er det nødvendig, kan det reduseres, kan noe gjenbrukes?
- **mat** – mengde, etisk og økologisk, lokalt. Kan emballasje unngås?
- **transport** – bruk kollektivt, sykle eller gå. Bruk grønne transportløsninger for varer og tjenester.

03 TENK IGJENNOM DITT EGNET AVTRYKK – lag et enkelt klimaregnskap. Hvor mye slipper du ut på ett år?

Hvordan kan man regne på eget klimagassutslipp? Begynn å se på områder som er lette å kartlegge, som transport.

Fly er erfaringsmessig den største utslippskilden. Legg inn destinasjonene dine i www.icao.org for å regne ut ditt utslipp.

Hva bruker du av annen transport? En bil slipper ut ca. 2,32–2,67 kg CO₂ pr. liter bensin/diesel, mens tog har kompensert for utslipp knyttet til strøm.

Du kan regne ut ditt avtrykk her.

04 PRIORITER EGNE TILTAK – Hvor mye kan du redusere ditt avtrykk? Hvor kan du bidra mest?

Alle har ulike avtrykk, men ved å kartlegge ditt eget kan du sørge for å, basert på fakta, vurdere hvor det kan kuttes. Innsikt gir bedre beslutninger. Hvordan kan du legge opp arbeidet ditt på en måte som sparer utslipp, og trengs det investeringer eller ekstra kompetanse for å få det til?

05 OPPDATER DEG OG DEL GODE IDEER MED ANDRE – del på egen nettside, i sosiale medier, og snakk om dine grønne verdier i intervjuer.

Selv om det er mange «selsagtheter» og logisk tenkning som hjelper deg på vei til å bli mer bevisst, så er det også god hjelp å diskutere med andre – gjerne fra samme bransje. Det finnes mange grupper i sosiale medier som deler erfaringer og råd med hverandre.

Foto: Solfrid Sande

CASE

Hvordan kan selvstendige kunstnere bidra?

[ELIN MÁR ØYEN VISTER]

– Jeg er bevisst på alt fra å kjøpe brukte klær, til små endringer i hverdagen. Da bidrar man som forbruker til redusert produksjon av nye ting. For eksempel er elektronikk en viktig del av mitt kunstnerskap, men jeg prøver å kjøpe ting som har lang varighet, og kjøper brukt. Og hvis jeg kjøper noe, så selger jeg noe samtidig, så jeg ikke sitter på unødvendig stæsj jeg ikke bruker. Jeg er inspirert av hvordan urfolk tenker sirkulærøkonomi. På den måten kan man være villig til å leve enklere med færre ting.

– Jeg er samtidig fullt klar over at jeg er heldigere stilt økonomisk med stipend, det gjør det enklere for meg å ta radikale miljøvalg. Det er ikke like lett for kunstnere uten statens kunstnerstipend, eller med barn. De med barn må gjerne spare mer penger på mat, og har generelt en helt annen økonomi. Kunstnerstipendet gjør dessuten at jeg kan takke nei til internasjonale invitasjoner. Staten gir meg på den måten økonomisk handlingsrom og tid til å være miljøbevisst.

– En politisk oppfordring er at politikere må våge å gjøre de store endringene som trengs for miljøet.

Lønn kunstnere etter den verdien de har for samfunnet og innbyggerne. Om det så er med økte stipendmuligheter eller borgerlønn. Da blir det enklere for oss å ta nødvendige miljøvalg.

5

ANBEFALTE STRAKSTILTAK TIL MYNDIGHETENE

Hva bør myndighetene gjøre?

01 LEGG BÆREKRAFTS- MÅLENE TIL GRUNN FOR ALL KULTURPOLITIKK – en ambisiøs politikk som reflekterer Norges forpliktelser som FN-land.

Det er kanskje selvsagt, men ettersom Norge har forpliktet seg til bærekraftig omstilling via ulike internasjonale avtaler, forventer vi at bærekraftsmålene etableres i politikken som føres – uavhengig av politisk ledelse.

02 ETABLER ET RESSURS- SENTER FOR BÆREKRAFT FOR KUNST- OG KULTUR- SEKTOREN – bedre og mer tilgjengelig kunnskap om miljø for sektoren.

Det finnes ulike nettverk og organisasjoner som formidler miljø- og bærekraftskunnskap, men ikke noe ressurscenter for aktørene innen kunst og kultur.

Myndighetene bør etablere et ressurscenter for bærekraft, for både kunst- og kultursektoren og øvrige. Dette vil være nødvendig for å få til det grønne skiftet.

03 OPPRETT EN NASJONAL TILSKUDDSDORDNING FOR BÆREKRAFTIG OMSTILLING OG KLIMA- OG MILJØTILTAK – søkbare ordninger for grønn omstilling i sektoren.

Det trengs omstilling til arbeidet med bærekraftsmålene og det grønne skiftet, også i kunst- og kultursektoren. I omstillingsfasen trengs ekstra ressurser til analyser og innsikt, potensielle investeringer i sertifiseringer, energistyring eller annen teknologi, og i ulike tilfeller omprioritering av arbeidskraften. Dette omstillingsarbeidet bør støttes av friske midler, gjerne fra flere departement.

04 OPPRETT ET PROGRAM FOR GRØNN INNOVASJON I KUNST- OG KULTUR- SEKTOREN – et grønt innovasjons- og utviklingsprogram for nye og bedre løsninger i sektoren.

I arbeidet med grønt veikart har vi sett flere konkrete, faglige prosjekter som har stort potensial for å bidra til grønn innovasjon og utvikling for hele sektoren. Slike utviklingsprosjekter bør få tilgang på nye, dedikerte midler til videreutvikling, slik at man sørger for grønn innovasjon, for å øke tempoet i utviklingen, stimulere til flere tiltak, sørge for at ikke initiativene kolliderer på hverandre. Dette kan gjøres via et grønt innovasjonsprogram.

Eksempler på områder som kan løftes frem er:

- klimakalkulator for hele sektoren. Pilot omtalt på side 16.
- verdikjedeutredning av teknisk utstyr og komponenter.
- sette opp og administrere et låne- og gjenbruksmarked for sektoren.
- en utvidet miljøhåndbok for sektoren a la Øyafestivalens Miljøhåndbok for festivaler og utendørsarrangement.
- grønn turné – utrede et mer bærekraftig reisemønster i sektoren.
- grønnere drift av kulturbygg.
- plastsmarte og avfallsfrie arrangement.

05 SAMORDNE TILGJENGELIGE OG SØKBARE MIDLER FOR MILJØTILTAK PÅ KOMMUNALT, REGIONALT OG STATLIG NIVÅ – samordne grønne tilskudd i en oversikt over ordninger lokalt, regionalt, nasjonalt.

Det trengs en bedre oversikt over grønne midler og søkbare tilskudd, da det i dag er uklart og lite samordnet hvor man kan søke slike tilskudd.

Flere kommuner og regioner gir prosjekt- og innovasjonsmidler til grønn omstilling i dag. Dette er likevel ikke gjennomgående i alle kommuner og regioner. Vi ønsker oss en samordning, og at dette er noe som prioriteres i alle kommuner og regioner. Tilskudd og bistand kan for eksempel dedikeres prosjekter til infrastruktur, som kan gi gode ringvirkninger også utenfor kunst- og kultursektoren.

Statlig nivå bør tilrettelegge for å støtte miljøtiltak der aktøren det gjelder har et nasjonalt nedslagsfelt eller nasjonal interesse.

Eksempler på områder:

- samordnede renovasjonsløsninger med den nye, nasjonale merkeordningen av kildesortering.
- bedre tilrettelagt kollektivtrafikk til kunst- og kulturaktiviteter.
- sykkelveier/sykkeparkering i tilknytning til kunst- og kulturaktiviteter.
- utlån og reparasjon av utstyr.
- praktisk kompetanse/bistand fra f. eks. driftsavdeling i kommunen.
- flere ladestasjoner til elkjøretøy.
- faststrøm, vann og kloakk tilgjengelig på offentlige plasser.

Veien videre – hva nå?

I en vanskelig tid for kunst- og kultursektoren, hvor mange har begrenset eller ingen mulighet for å utøve sitt virke, er det viktig å tenke fremover – hvordan kan vi gjøre vår sektor grønnere og mer bærekraftig? Samfunnet har flere store utfordringer. Ikke bare covid-19, men også klimakrisen, tap av biodiversitet og stadig minkende naturressurser.

Alle sektorer i samfunnet må bidra til å snu disse uønskede endringene, inkludert kunst- og kultursektoren.

Nå har kunst- og kultursektoren laget et grønt veikart med ti strakstiltak for virksomheter, fem for enkeltpersoner, samt fem strakstiltak for myndighetene. Veikartet skal fungere som et verktøy for å hjelpe organisasjoner og enkeltpersoner i sektoren med å skape et mer bærekraftig avtrykk.

Grønt veikart for kunst- og kultursektoren hadde i utgangspunktet et formål om å kartlegge avtrykket til sektoren. Underveis så vi at denne oppgaven er både vid, bred og omfattende. Verktøyene manglet, så det lot seg vanskelig gjennomføre med ressursene tilgjengelig. Derfor var det gledelig at vi underveis i prosjektet fikk til en pilot. Hvor Green Producers Club, med økonomisk støtte fra Forskningsrådet, sammen med CICERO

Senter for klimaforskning og en rekke andre aktører fra feltet, er i ferd med å utvikle en klimakalkulator for hele sektoren.

Vi etterlater alle et miljømessig fotavtrykk, men hvordan kan vi øke det miljøpositive håndavtrykket vårt for en bærekraftig fremtid? Samtidig må vi passe på at vi ikke legger opp til grønnvasking. Vi trenger dessuten stadig eksperimentering og «kaos» for å virkelig innovere og utvikle sektoren – ikke bare «gjøre ting bedre». Kultursektoren er godt egnet til slike kreative endringsmetoder.

For å få til denne nødvendige omstillingen av sektoren må vi sette oss tydelige mål, tenke stort og i et langt perspektiv. Noen kaller dette *cathedral thinking* – en omfattende visjon, en gjennomtenkt plan og en felles forpliktelse til langsiktig implementering. Dette er krevende for oss mennesker. Vi opplever ikke farene på kroppen, og reguleringene på dette området er for tiden lite inngripende. Handlingene våre endres dermed ikke i den grad som trengs.

For å skape en lysere fremtid for generasjonene som kommer etter oss, må forbruket av fossile ressurser kraftig ned, og vi må endre forbruket og produksjonen av varer og mat. Dette vet vi.

Klimakalkulator-piloten viser hvordan virksomheter og aktører fra kunst- og kultursektoren sammen kan bidra med kunnskap, innovasjon og utvikling som gagnar hele sektoren. Og vi ser flere mulige områder for slik innovasjon og samarbeid. I tillegg til kompetanse, innovasjon og utvikling, vil det også være behov for frisk kapital. Som beskrevet i veikartet, vil vi nå at myndighetene går i dialog med oss om våre foreslåtte fem strakstiltak til myndighetene, sammen med sektoren bidrar til at vi selv oppfyller internasjonale avtaler som FNs bærekraftsmål og Agenda 2030. Vi har alle et felles ansvar om å ta de grepene som nå må til for å få en mer bærekraftig kunst- og kultursektor og et bærekraftig samfunn for framtida.

Vi, som utgjør sektoren, er mennesker i ulike sammensetninger og organisasjoner. Vår kjernevirksomhet er formidling i ulike former og i ulike kanaler, og vi når ut til millioner av mennesker. Vi når både hode og hjerte, og vi skaper opplevelser for livet. Dersom vår sektor tar grønt ansvar med gode klima- og miljøtiltak – vil det gagne hele samfunnet.

Det er lett å føle på avmakt, men med støttefunksjoner, gode verktøy, ansvarsbevissthet og tydelige mål kommer dette til å gå bra. Med et sterkere håndavtrykk og et mindre fotavtrykk, tar vi ansvar for fremtiden.

Virke kultur og opplevelse, Virke Produsentforeningen, Norske Konsertarrangører, Norsk teater- og orkesterforening og Norske kulturhus tok høsten 2019 initiativ til å organisere bransjen for å utarbeide et felles «grønt veikart». Disse har utgjort drivkreftene og styringsgruppen for veikartet, og har invitert andre aktører i kunst- og kultursektoren inn i en ressursgruppe. Virke har dessuten avsatt midler til et sekretariat. Sekretariatet har bestått av prosjektleder Linnéa E. Svensson og prosjektmedarbeider Miranda Moen. De har i samarbeid med styringsgruppe og en referansegruppe utformet veikartet.

Ordliste

BÆREKRAFT

Bærekraftig utvikling: En utvikling som gjør at alle som lever nå får det de trenger, uten å ødelegge mulighetene for menneskene som kommer etter oss.

Bærekraftsmålene: 17 mål for hvordan FNs medlemsland skal arbeide for bærekraftig utvikling frem mot år 2030.

Bærekraftsledelse: den øverste ledelse skal vise lederskap og forplikte seg til å legge til rette for en bærekraftig, strategisk retning, integrere denne i virksomhetens drift, sørge for nødvendige ressurser, sikre tiltenkte resultat oppnås, veilede og støtte og fremme kontinuerlig forbedring.

Grønnvasking: en form for villedende markedsføring der et produkt eller en virksomhet fremstilles som bedre enn den faktisk er i forhold til innvirkning på klima, natur og mennesker.

Handlingsplan: en oversikt over strategiske handlinger som skal gjøre at virksomheten når sine fastsatte mål. Den kan gjelde over flere år, men bør revurderes årlig. Det er også viktig at den gjøres kjent i virksomheten.

Interessenter: en person eller organisasjon som er aktivt involvert i et prosjekt/en virksomhet,

eller som har interesser som blir berørt av prosjektets/virksomhetens gjennomføring eller sluttresultat.

Interessentanalyse: ved en analyse kan interessentene grupperes ut fra påvirkningsmulighet og interesse. Resultatet av en slik analyse er et viktig styringsverktøy for prosjekt-/virksomhetsledelsen.

Medvirkning: man gir ulike interessenter og bidragsytere muligheten til å bidra, ved å si sin mening i en prosess.

KLIMA OG MILJØ

Miljø: er i teksten brukt om naturmiljø, klima og alt som har med miljømessigbærekraft.

Klima: Klima er gjennomsnittsværet på et sted, målt over tid, vanligvis 30 år.

Klimagassregnskap: et regnskap over en organisasjons eller virksomhets direkte og indirekte utslipp av gasser som har egenskaper som kan føre til økt drivhuseffekt

Utslippsfaktor: Informasjon som brukes for å beregne utslipp i de tilfellene hvor man ikke har fysiske målinger av utslipp, sammen med aktivitetsdata: $Utslipp = \sum \text{Aktivitetsdata} \times \text{Utslippsfaktor}$

Utslippskilde: Opphavet til et utslipp. For eksempel vil personbiler være utslippskilde for de utslippene som genereres fra bruk av bilene.

AVFALL OG SIRKULÆRØKONOMI

Sirkulærøkonomi: I en sirkulær økonomi utnytter vi naturressurser og produkter effektivt og så lenge som mulig, i et kretsløp der minst mulig ressurser går tapt. Sirkulær økonomi er motsatsen til en lineær økonomi. En lineær økonomi er basert på utvinning, produksjon og bruk, og forbrenning eller deponering av avfall.

Ombruk betyr at produkter eller materialer brukes på nytt til samme formål som før, uten at de må bearbeides noe særlig. Dette kan for eksempel være klær eller bygningselementer som stålbelegger, murstein eller vinduer som brukes om igjen av andre.

Gjenvinning er en samlebetegnelse for materialgjenvinning og energiutnyttelse

Gjenbruk blir ofte brukt litt upresist om ombruk, materialgjenvinning og energiutnyttelse.

- Materialgjenvinning betyr at avfall omdannes til nye produkter, for eksempel ved at et plastmateriale smeltes om til plastpellets som kan

brukes til å lage nye plastprodukter. Dette blir ofte kalt for resirkulering.

- Energiutnyttelse brukes om prosesser der energien fra avfall som brennes utnyttes i fjernvarmeanlegg som varmer opp bygg eller til å generere elektrisitet.

Ressurseeffektivitet er en betegnelse som brukes for å beskrive hvordan vi utnytter ressursene vi har tilgjengelig på en effektiv måte slik at minst mulig går til spille, for eksempel når vi gjør om matavfall til biogass og ulike typer biogjødsel.

Verdikjede er betegnelsen på ulike stadier som materialer/produkter gjennomgår i løpet av sin levetid, fra uttak av råvarer og produksjon via bruksfasen til avfallshåndtering.

Kretsløp/«sirkulær» er verdikjeder der produktene/materialene på ulike måter brukes lengst mulig og om igjen i et kretsløp.

Resirkulering er et generelt begrep som beskriver en prosess der ressurser, råvarer og produkter er i omløp og brukes om igjen i et kretsløp.

Kilder: FN, Miljødirektoratet, Grønnvasking.no, SNL, Wikipedia

Kilder og verktøy

KILDER OG VERKTØY

I arbeidet med veikartet har vi hatt stor glede av eksisterende verktøy. Vi anbefaler et dypdykk i både verktøy- og kildelista vår!

Avfallsguide for utendørsarrangement, Grønt Punkt Norge/Greener Events (2018), www.grontpunkt.no/snarveier/nyheter-innsikt/verktoy-for-kommuner-og-naeringsliv/kommuner-og-iks/verktoy/

Albert, internasjonal klimakalkulator, wearealbert.org/

Framtiden i våre hender, Din grønne guide, <https://www.framtiden.no/din-gronne-guide.html>

The Green Rider, Fortum/Øyafestivalen, <http://thegreenrider.no/no>

Grønn turnéguide, Music Norway, <https://no.musicnorway.no/content/uploads/sites/2/2019112/gr%C3%B8nne-tiltak.pdf>

Innkjøpsveileder, Svanen, Debio, MFT og Fairtrade (2017), www.svanemarket.no/innkjop/offentlige-innkjop/innkjopsveileder/

Miljøhåndbok for festivaler og utearrangement, Øyafestivalen (2004–2018) www.miljohandboken.no

Miljøhåndbok for norsk idrett, Greener Events (2018), https://bok.gronnidrett.no/Milj%C3%B8ha%CC%8AndbokForIdrett_2utg_interaktiv.pdf

McGhie, H.A: Museums and the Sustainable Development Goals: a how-to guide for museums, galleries, the cultural sector and their partners (2019). <https://curatingtomorrow236646048.wordpress.com/2019/08/21/how-can-museums-support-the-sustainable-development-goals>

FLERE KILDER OG NETTVERK
Arena Oslo: <https://arenaoslo.no/>

Arena for Bærekraft, Sørlandet: <https://www.facebook.com/pages/category/Entrepreneur/Arena-For-B%C3%A6rekraft-1060349413275711>

Avfall Norge: <https://avfallnorge.no/bransjen/nyheter/ny-merkeordning-klar-til-%C3%A5-tas-i-bruk>

Cathedral Thinking: <https://cathedralthinking.com>

Energi og klima: <https://energiogklima.no/klimalosninger/bygg/#:~:text=Bygninger%20m%C3%A5%20bli%20mer%20energieffektive&text=I%20dag%20st%C3%A5r%20direkte%20utslipp,-utslipp%20opp%20mot%2040%20prosent>

EU, Green Deal, European Commission, European Green Deal: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

FN: <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/urfolk/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter>

Grønn Konkurranseskraft: <https://www.gronnkonkurranseskraft.no/>

Grønnvaskingsplakaten: <https://gronnvasking.no/omplakaten>

Horne, T., (2020), Den store klimaguiden (The big climate guide). Oslo: Forlaget Press Interreg

Green Screen: <https://www.interregeurope.eu/greenscreen/good-practices/>

Jones, M., (2018). Sustainable Event Management: A practical guide (3.edition). Oxon/New York: Routledge.

Klimapartner: <https://klimapartnere.no/metode-for-klimaregnskap/>

Miljøavtale om plastprodukter. Redusere miljøbelastninger for engangspplast., NHO et. Al. <https://www.nho.no/contentassets/3a696e2f834342d2a815f6b2b75be4d7/les-hele-rapporten-her.pdf>

Miljødirektoratet, Sirkulærøkonomi, <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/avfall/sirkular-okonomi/>

Miljøstatus, Miljødirektoratet, <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/klima/norske-utslipp-av-klimagasser/klimagassutslipp-fra-oppvarming-av-bygg/>

Miljødirektoratet, Klima, <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/klimagasser-utslippstall-regnskap/>

Miljødirektoratet, Miljødirektoratet (2021). Klimagassregnskap for kommuner og fylker. https://www.miljodirektoratet.no/contentassets/684ed944b61948e8adbef6f3f5b699f7/metodenotat_klimagassstatistikk-for-kommuner.pdf

NRK, Klimatesten: <https://www.nrk.no/viten/ta-klimatesten-her-1.11519317>

Bidragstere

STYRINGSGRUPPE

Nina Hodneland, Norske kulturhus
Tone Østerdal, Norske Konsertarrangører
Morten Gjelten, Norsk teater- og orkesterforening
Sigrun Daireaux, Dramatikkens hus/
Norsk teater- og orkesterforening
Rhiannon Hovden Edwards, Virke kultur
og opplevelser
Åse Kringstad, Virke Produsentforeningen

RESSURSGRUPPE

Anna Myking, Norske filmfotografer
Arild Kalkvik, Trondheim Kino/Film og Kino
Audun Reithaug, Norsk Musikkråd/
Musikkens Studieforbund
Beate Styri, Korforbundet
Elisabeth Sjaastad, Norsk Filmforbund
Erling Andersen og Larry Bringsjord, FONO
Eva Grainger og Kristine Karåla Øren,
Norske Dansekunstnere
Gyda Myklebust, Film og Kino/Amanda filmfestival
Hilde Thoresen, NRK
Ingrid Festøy Ottesen, Norsk Filminstitutt
Karen Sofie Sørensen og Astrid Fugleavaag, Kulturrom
Karl Ole Midtbø, Norges Musikkorps Forbund
Knut Alfsen, Norsk Skuespillerforbund
Linda Karoline Ringstad, CREO
Liv Ramskjær, Norsk Museumsforbund
Marianne Kleven, Norske Filmregissører
Marius Øvrebø-Engemoen, Gramart
Marte Thorsby, IFPI
Ruben Steinum og Gyrid Garshol,
Norske Billedkunstnere
Siri Ekestad Bauge, Den Norske Forleggerforening
Tone Sjøstad, Norges Husflidslag

CASER OG INTERVJUER

Elin Már Øyen Vister, kunstner
Eric Vogel og Nina A. Figschow, Tordenfilm
Hilde Thoresen, NRK
Mari Haugen og Ådne Sekkelsten, Kloden
Mina Evenrud, by:Larm
Museums and the Sustainable Development Goals

PILOT

Mads Astrup Rønning, Babusjka Film/
Green Producers Club

INNSPILLSGRUPPE TEKST

Anna Myking, Norske Filmfotografer
Arild Kalkvik, Trondheim Kino
Astrid Fugleavaag, Kulturrom
Audun Reithaug, Musikkens studieforbund
Beate Styri, Korforbundet
Birte Nettelhorst, Mablis
Eva Grainger, Norske Dansekunstnere
Gyda Myklebust, Film og Kino/Filmfestivalen
Haugesund
Linda Karoline Ringstad, CREO
Mia Frogner, Øyafestivalen
Nyaling Saïdy Kiil, Norske konsertarrangører

– ekstra takk til korrekturlesere Beate Styri og
Sigrun Daireaux

INNLEDERE

KICK-OFF ARRANGEMENT

Frank Jørstad, skuespiller
Lucy Latham, Julie's Bicycle
Katharina Bramslev, Grønn Byggallianse
Morien Rees, ICOMs bærekraftsutvalg/
Varanger Museum

ANDRE SOM HAR BIDRATT ELLER TAKKES HJERTLIGST

Arne Nøst (kunstner), Dagfrid Forberg (Zero),
Elisabeth Høisveen (grafisk designer), Frida
Blomgren, Giada Calvano (Chole Sustainability),
Julie Forchhammer, Kultur Vest, Kari Hegtun
(Miljøfyrtårn), Nationaltheatret, Ingrid F Ottesen
(NFI), Norske Festivaler, Ole Tobias Lindeberg
og Lasse Nordahl-Pedersen (Oseana), Stine
Mari Røverdatte (All Things Live), Tormod Lien
(Svanemerket), WWF, Øyafestivalen.

Ikke nevnt? Ikke glemt! :)

GRØNT
VEIKART

for kunst- og kultursektoren

Arne Nøst

info@grøntveikart.no
www.grøntveikart.no
Følg oss på Facebook